

Research Paper

The genealogy of historical construction of Nietzsche in Iran

Mohammad Mobini Shoorestani¹, Ali Yaghoobi Choobari^{2*}.

1. PhD student in Cultural Sociology, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran

2. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran.

<https://doi.org/10.22034/scart.2025.140458.1436>

Received: January 5, 2024

Accepted: November 28, 2024

Available Online: December 22, 2025

Keywords: construction, discourse analysis, genealogy, interpellation, Nietzschean understanding.

Abstract

Nietzsche's ideas have been understood and constructed in different ways in different societies and historical periods. The purpose of this article is how to construct the historical translation of Nietzsche's works and understanding in Iran. The research method in this study is Foucault's genealogy. Nietzsche's attention to the East, especially Iranian culture and mythology, caused the attention and interaction of Iranian thinkers with Nietzsche. Iranian society and thinkers have created and summoned Nietzsche in a timely and synchronistic way and in accordance with Iranian culture. The main focus of Iranians' attention to Nietzsche indicates a void and loss that Iranian society has felt. In different periodizations, some of Nietzsche's topics and concepts in Iran have been understood and constructed from the source language (German/English) to the target language (Persian) based on current events. In the first period, he has been named and elaborated with various metaphors and concepts such as believer, idol breaker, sage, with an enlightened spirit, with an epic spirit, Iranian-looking, etc. In the second period, which coincides with the revolution and the war, Nietzsche's enlightenment and anti-modernism were highlighted in Iran. In the third or post-revolutionary period of the era, ideologies have reached a dead end and the society has faced disorder (chaos) and social anomie. During this period, many works of Nietzsche were translated and written in Iran, and the antagonistic and nihilistic face of Nietzsche was revealed in a metaphorical and genealogical way.

Mobini Shoorestani, M., Yaghoobi Choobari, A., (2025). The genealogy of historical construction of Nietzsche in Iran. *Sociology of Culture and Art*, 7 (4), 38-52.

Corresponding author: Ali Yaghoobi Choobari

Address: Guilan, Rasht, Guilan University, Department of Social Sciences, Guilan University.

Email: a.yaghoobi@guilan.ac.ir

Extended Abstract

1- Introduction

Friedrich Wilhelm Nietzsche can truly be considered a philosopher, writer, poet, cultural critic, sociologist, classical German composer and philologist and master of Latin and Greek languages; whose works have left a deep impact on Western philosophy and the history of modern thought. Nietzsche's ideas have been understood and constructed in different ways in different societies and historical periods. Nietzsche's point in common with other social science thinkers in defining social structure is that knowledge is partly a product of the human mind instead of being rooted in an external reality. Also, Nietzsche has a special structure and a strong attention to Iran and Iranian culture. This attention is a discursive desire and is influenced by the structure in which it was placed. The results of some research show that the reason for his favor in Iran is due to his extensive knowledge and expertise in the field of historical linguistics of ancient Greek and Latin languages and ancient Asian cultures, especially China, India and Iran.

2- Methods

So far, several studies have been written about the Iranians' attention to Nietzsche and, conversely, his interests to Iran. The mentioned researches have analyzed the understanding of Nietzsche in Iran in a descriptive way, this article for the first time traces the conceptual, semantic and sociological changes of Nietzsche's thought in Iran with a genealogical and historical method. The method of this study is Foucault's genealogy. The foundation of Foucault's thought in genealogy is how humans are placed in a network of power and knowledge relations and are formed as subjects and objects. Also, genealogy examines the historicity of phenomena and matters that are considered to have no history and shows that knowledge is dependent on time and place. Genealogical analysis can be seen in Foucault's two major works, namely "Discipline & Punish: The Birth of the Prison" and "The History of Sexuality". In this research, the aim is to trace the historical construction of Nietzsche in Iran. In addition, beyond the discourse in question, the conditions of the possibility of Nietzsche's thought are examined and questioned in the historical context.

3- Result

So far, three dominant faces of Nietzsche have been created in Iran in different historical periods. These three historical ruptures in Foucault's sense are: the mystic Nietzsche, the anti-Western Nietzsche, and the antagonistic Nietzsche. The first stage of the arrival of Nietzsche's works in Iran lasted until the late thirties. In this period, Hoshiar like Iqbal and Foroughi have tried to present a positive narrative of Nietzsche. In this decade; The first work of Nietzsche, the book "The Will to Power" was translated into Persian by Mohammad Bagher Hoshiar. In this period, Nietzsche was created with various metaphors and concepts such as believer, idol breaker, etc. These names can reveal the hidden truth in that historical period and introduce the mystical face of Nietzsche into the Iranian world. The second stage can be called from the early forties to the late fifties. In this period, Nietzsche has been addressed as having an enlightened spirit and a supporter of Dionysus, and due to the predominance of the spirit of revolutionism and the leftist approach in that period, Iranian intellectuals use Nietzsche's works as a tool to attack the West and modernism. From the seventies onwards, with the development of universities in Iran, more works of Nietzsche were translated in Iran. In the post-revolutionary period, in the domestic and global arena, major events such as the fall of the former Soviet Union, the deadlock of ideologies, the end of the Iran-Iraq war, the era of construction and reforms began in Iran, and the simultaneous arrival of postmodern theories, hermeneutics, phenomenology, narratology, It was formalism, structuralism, semiotics and poststructuralism. At this stage, many translators have tried to modify some Nietzschean concepts in Iran and to move away from the first and second stages in translating the concepts. In this period, Nietzsche's works are a source of resistance and, in a genealogical way, an invitation to be an antagonist against power. Therefore, supporting Nietzsche is a symbol and a metaphor of intellectualism, free-thinking, nationalism and dissent.

4- Conclusion

In the end, there is a reciprocal and bilateral relationship between Nietzsche and the Iranian scientific community. On the one hand, Nietzsche was interested in the East and Iran, and Iranians were very interested in Nietzsche's writings. Both the Iranian society has a characteristic of resistance and

The genealogy of historical construction of Nietzsche in Iran

Nietzsche has historically found an antagonistic, rebellious, multi-dimensional, professional poet, free-thinking, oppressed and Iranian character in Iran. According to Althusser, Nietzsche's voice has been summoned in historical periods according to the events of that period. Iranians were also influenced by Nietzsche's views and ideas. About the reasons for Nietzsche's desire and sympathy for Iran, in addition to his interest and taste in studies of the East and Iran, it should be mentioned about his opposition, modernism, and the up-to-dateness of his vision and attitude.

5- Funding

There is no funding support.

6- Authors' contributions

The article was written by Ali Yaghoobi Choobari, an assistant professor of social sciences at Guilan University, and Mohammad Mobini Shoorestani, a PhD student in cultural sociology at Guilan University.

7- Conflict of interests

Authors declared no conflict of interest.

تبارشناسی برساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی

محمد مبینی شورشانی^۱، علی یعقوبی چوبری^{*۲}

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

۲. دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

<https://doi.org/10.22034/scart.2025.140458.1436>

چکیده

اندیشه‌های نیچه در جوامع و در دوره‌های تاریخی مختلف به شکل‌های متفاوت فهم و برساخت شده است. هدف این مقاله چگونگی برساخت تاریخی ترجمه آثار و فهم نیچه‌ای در ایران است. روش تحقیق در این مطالعه، تبارشناسی فوکو است. التفات نیچه به شرق بویژه فرهنگ و اسطوره ایرانی موجب توجه و تعامل متفکران ایرانی به نیچه شد. جامعه و متفکران ایرانی نیچه را به شکل درزمانی و همزمانی و متناسب با فرهنگ ایرانی برساخت و احضار نموده‌اند. کانون اصلی توجه ایرانیان به نیچه حاکی از یک خلأ و فقدان است که جامعه ایرانی احساس کرده است. در دوره‌بندی‌های مختلف برخی مباحث و مفاهیم نیچه در ایران از زبان مبدأ (آلمانی/انگلیسی) به زبان مقصد (فارسی) برمبنای اتفاقات حال فهم و برساخت شده است. در دوره اول، وی را با استعاره‌ها و مفاهیم مختلفی از قبیل مؤمن، بت‌شکن، حکیم، دارای روح اشراقی، دارای روح حماسی، ایرانی‌مآب و... نام‌گذاری و مفصل‌بندی کرده‌اند. در دوره دوم که مصادف با انقلاب و جنگ است وجه اشراقی و ضد مدرنیته نیچه در ایران برجسته‌سازی شد. در دوره سوم یا پس‌انقلابی عصر به بن‌بست رسیدن ایدئولوژی‌هاست و جامعه با بی‌نظمی (خانوس) و آنومی اجتماعی مواجه شده است. در این دوره آثار زیادی از نیچه در ایران ترجمه و تألیف شدند و چهره آنتاگونیستی و نیهیلیستی نیچه به شکل استعاره‌ی و تبارشناسانه آشکار شد.

تاریخ دریافت: ۱۵ دی ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۸ آذر ۱۴۰۳

انتشار آنلاین: ۱ دی ۱۴۰۴

واژه‌های کلیدی: برساخت، تحلیل
گفتمان، تبارشناسی، فراخوانی، فهم
نیچه‌ای.

استناد: مبینی شورشانی، محمد؛ یعقوبی چوبری، علی (۱۴۰۴). تبارشناسی برساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷ (۴)، ۳۸-۵۲.

* نویسنده مسئول: علی یعقوبی چوبری

نشانی: گیلان، رشت، دانشگاه گیلان، گروه علوم اجتماعی دانشگاه گیلان.

پست الکترونیکی: a.yaghoobi@guilan.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسئله

فریدریش ویلهلم نیچه^۱ (زاده ۱۵ اکتبر ۱۸۴۴ - درگذشته ۲۵ اوت ۱۹۰۰) فیلسوف، ادیب، شاعر، منتقد فرهنگی، جامعه‌شناس، آهنگ‌ساز و فیلولوژیست کلاسیک آلمانی و استاد زبان‌های لاتین و یونانی بود که آثارش تأثیر بسیار عمیقی بر فلسفه غرب و تاریخ اندیشه مدرن برجای گذاشته است (راسل^۲، ۱۹۴۵: ۷۶۶-۷۷۰). وی یکی از پیشگامان اصلی رویکرد برساخت‌گرایی است. به‌زعم وی، بین سوژه و ابژه رابطه‌ای حقیقی برقرار نیست و آنچه که سوژه و ابژه را به یکدیگر مرتبط می‌کند نوعی نسبت استعاری است و در نتیجه کشف حقیقت اشیاء برای ما میسر نیست. «حقایق، توهماتی هستند که ما موهوم بودن‌شان را از یاد برده‌ایم، استعاره‌هایی هستند که از فرط استعمال فرسوده و بی‌رمق گشته‌اند، سکه‌هایی که نقش آن‌ها ساییده و محو شده است و اکنون دیگر فقط قطعاتی فلزی محسوب می‌شوند و نه سکه‌های مضروب» (نیچه، ۱۳۸۳: ۱۲۶). بنابراین، ارزش‌ها و حقایق امر ازلی و ابدی نیستند، بلکه خصلت برساختی و تبارشناسانه دارند: «از نظر نیچه، ارزش از بیرون زندگی بر نمی‌خیزد و ما نباید ارزش‌ها را بر حسب خاصه‌های ارزش‌شناختی مستقلی که ورای جهان طبیعی‌اند بفهمیم؛ به عبارت دیگر، بدون موجوداتی ارزش‌گذار هیچ ارزشی وجود نخواهد داشت» (اسلینیس^۳، ۱۹۹۴: ۱). نیچه معتقد است که کار فیلسوفان این نیست که به «پذیرش مفاهیمی که به آن‌ها داده می‌شود اکتفا کنند و خرسند باشند به این که تنها آن مفاهیم داده شده را تمیز کنند و برق بیندازند» (دلوز و گتاری^۴، ۱۳۹۶: ۱۵). نقطه مشترک نیچه با سایر متفکران علوم اجتماعی در تعریف برساخت اجتماعی در این است که دانش به جای این که ریشه در واقعیتی بیرونی داشته باشد، تا حدودی محصول ذهن بشری است.

همچنین، نیچه برساخت خاص و توجه^۵ شدیدی به ایران و فرهنگ ایرانی داشته است. این التفات یا توجه، میل گفتمانی است و تحت تأثیر ساختاری است که در آن قرار داشته است و تاکنون مطالعات متعددی در این خصوص انجام گرفته است. نتایج برخی تحقیقات نشان می‌دهد که دلیل اقبال وی به ایران معلول وسعت دانش و تخصص او در رشته زبان‌شناسی تاریخی زبان‌های باستانی یونانی و لاتینی و فرهنگ‌های باستانی آسیایی، به‌ویژه چین و هند و ایران است. نیچه در کتاب «انسانی بسیار انسانی» (۱۳۸۴) درباره کتاب «چنین گفت زرتشت» خود تأکید می‌کند «از این نظر زرتشت را برگزیدم و قهرمان خود ساختم که او بود که اخلاق و آزادی را به جهان داد» (نیچه، ۱۳۸۴). در این باره، نتایج برخی تحقیقات نشان می‌دهد که نیچه در قلمرو بزرگ‌تری آشنایی بیش‌تری از شرق و آثار شرقی به ویژه رخدادهای مهم فکری و مذهبی در عربستان و ایران در عصر پیغمبر اکرم (ص) و در فرق اسلامی داشته است و نکته مهم این که این آشنایی با منابع شرقی و عرفانی از قبیل کتاب اوستا، آثار و شخصیت‌های مولوی، حافظ و سعدی قابل ملاحظه بوده است (فولادوند، ۱۳۹۷، هوشیار، ۱۳۸۲، هوشنگی، ۱۳۹۴). برمبنای پژوهش‌های هانری کربن تاریخ معنوی جهان عرصه جدال دو بینش غالب استوار است: یکی براساس آفرینش، آزادی اخلاقی، کشف و شهود و دیگری بر منطق و جدل دیالکتیکی. کربن جریان اولی را ایرانی‌مآبی می‌نامد که متفکرانی از قبیل زرتشت، هرمس، فیثاغورث، نوافلاطونیان، سهروردی و اشراقیون این جریان را نمایندگی می‌کنند. گرایش دوم «حبشی‌مآبی» (یا مصرمآبی) می‌خواند و اندیشمندانی چون سقراط، مشایبون، ابن‌رشد، دکارت و هگل قرار دارند. نیچه خود را دوست‌دار اندیشه جریان اول؛ یعنی ایرانی‌مآبی و فرهنگ دیونیزوسی (دیونیزوفی) می‌داند (هوشنگی، ۱۳۹۴: ۴). برخی نیز علل اصلی توجه نیچه به ایران را نه شخصیت‌های عرفانی و تشبیه معنوی به آن‌ها بلکه تحت تأثیر ارزش‌های حماسی ایران قلمداد کرده‌اند (صمیم، ۱۳۹۵). برعکس، ایرانیان نیز تحت تأثیر آرا و اندیشه‌های نیچه قرار گرفتند. درباره دلایل میل و التفات نیچه به ایران علاوه بر علاقه و ذائقه مطالعاتی وی به شرق و ایران باید از وجه مخالف‌خوانی، تجددگریزی، به روز بودن بینش و نگرش او یاد کرد. هم‌چنین زمانی که جامعه با آنومی اجتماعی و بن‌بست‌های ایدئولوژیکی و عقیدتی مواجه شود توجه و التفات به نیچه و آثار او که تأکید زیادی معطوف به آینده دارد بیش‌تر می‌شود (فولادوند، ۱۳۹۷، هوشیار، ۱۳۸۲، هوشنگی، ۱۳۹۴). یک تجربه نمی‌تواند آزادانه و بدون دخالت مسائل اجتماعی، روابط قدرت و گفتمان‌ها اتفاق بیفتد (جوکاری و حسام‌پور، ۱۴۰۱: ۵۱). نکته مهم این که توجه نیچه

1. Friedrich Wilhelm Nietzsche

2. Russell

3. Sleinis

4. Deleuze and Guattari

5. attention

به ایران و التفات ایرانیان به آثار وی تحت تأثیر گفتمان‌ها و ایدئولوژی‌هاست که سبب بر ساخت‌های متفاوتی از نیچه شده است. این میل گفتمانی از زبان مبدأ تا زبان مقصد متفاوت است. علاوه بر این، هر گفتمانی دارای گسست‌هایی است. در هر دوره تاریخی این میل گفتمانی متفاوت است و متناسب با شرایط تاریخی، اجتماعی و سیاسی ایران خوانش‌ها و بر ساخت‌های مختلفی از نیچه وجود دارد. سرآغاز انقلاب مشروطه تغییرات مهمی در گفتمان ایرانی ایجاد شد. به‌زعم فوکو جامعه مبتنی بر شباهت یا سنتی بتدریج جای خود را به جامعه مبتنی بر تفاوت و مدرن داد. بر اساس کتاب «لغظ و اشیا» (واژگان و اشیا) فوکو (۱۳۹۶) انگاره مسلط در جامعه ماقبل مدرن بر پایه شباهت و قیاس تمثیلی (آنالوژیک) است و به تدریج تفسیر یا تحلیل جایگزین تشابه و تفکر تمثیلی شد. با رفتن سلسله قاجار و آمدن نظام پهلوی این فرایند تشدید شد و جامعه ایرانی کم‌کم ذائقه جدید و بر ساخت نوینی پیدا کرد. همان‌طور که در بالا اشاره شد و در متن مقاله نیز تصریح خواهد شد تاکنون مطالعات متعددی در خصوص توجه و التفات ایرانیان به نیچه و برعکس علایق وی به ایران نگاشته شده است. تحقیقات مزبور به شکل توصیفی فهم نیچه در ایران را بررسی کرده‌اند، این مقاله نخستین بار با روش تبارشناسانه و تاریخی به ردیابی تغییرات مفهومی، معنایی و جامعه‌شناختی اندیشه نیچه در ایران می‌پردازد.

با این مقدمه، هدف این مطالعه چگونگی بر ساخت و فهم نیچه‌ای در ایران است. روش تحقیق در این مطالعه، تبارشناسی^۱ فوکو است. سوالات بنیادین مقاله آن است. چرا آثار نیچه مورد استقبال جامعه علمی ایران قرار گرفته است؟ نیچه چطور وارد جهان و گفتمان ایرانی شده و در مراحل مختلف تاریخی روایت و فراخوان شده است؟ چگونه عمده‌ترین مفاهیم نیچه‌ای در ایران توسط مؤلفین و مترجمین مختلف فهم و بر ساخت شده است؟

۲- ملاحظات نظری

بخش عمده پیشینه تحقیق در فرایند این پژوهش آمده است؛ به عبارت دیگر ماهیت این تحقیق بررسی سوابق تحقیق است، اما برای فهم نظری یک اندیشه می‌توان از رویکردهای مختلف استفاده کرد؛ که در ادامه خواهد آمد. یکی از مناسب‌ترین رویکردهای نظری بر ساخت‌گرایی است. درباره، بر ساخت‌گرایی تعاریف متعددی وجود دارد. این رویکرد در تقابل با پیش فرض‌های رویکرد اثباتی که بر این باورند می‌توان با مشاهده به ماهیت جهان پی برد به دیده تردید و از موضع انتقادی می‌نگرند (بر،^۲ ۲۰۰۳). نیچه خود یکی از بنیان رویکرد بر ساخت‌گرایی، به‌ویژه بر ساخت‌گرایی تاریخی است. به‌زعم وی حقیقت لشکر متحرکی از استعاره‌ها، کنایه‌ها و انسان‌گونه‌انگاری‌ها هستند. حقایق توهماتی هستند که توهم بودنشان را فراموش کرده‌ایم (رشیدیان، ۱۳۹۳: ۷۰۶). واژه تبارشناسی در عنوان کتاب *تبارشناسی/اخلاق* (۱۳۸۸) نشان می‌دهد که نیچه با اخلاق برخوردی تاریخی دارد؛ یعنی برای آن گوهریت و خاستگاه مابعدالطبیعی نمی‌شناسد. تبارشناسی برای وی، نه تنها توصیف بنیادی از گذشته تاریخی اخلاق است، بلکه ارزیابی کردن^۳ و بازبینی کردن^۴ آن‌هاست.

میراث تبارشناسی نیچه در آثار میشل فوکو بسط پیدا کرد. او به عنوان یک فیلسوف تاریخ، درصدد است نحوه نگارش تاریخ را تغییر دهد. فوکو برخلاف تاریخ‌نگاران سنتی، بدنال‌طور و تداوم تاریخی نیست بلکه در جست‌جوی گسست‌ها و عدم تداوم‌هاست (ویلیامز^۵، ۲۰۰۵: ۱۱۱). بین بر ساخت و تبارشناسی فوکو ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. وی در این باره، می‌گوید: سه حوزه تبارشناسی ممکن است. هستی‌شناسی تاریخی خودمان در نسبت با حقیقتی که از طریق آن خود را هم‌چون سوژه‌های دانش بر ساخت می‌کنیم. دوم، هستی‌شناسی تاریخی خودمان در نسبت با قدرتی که از طریق آن خودمان را هم‌چون سوژه‌هایی برمی‌سازیم که روی دیگران عمل می‌کنند؛ و سوم هستی‌شناسی تاریخی در نسبت با اخلاق که از طریق آن خودمان را در مقام کنشگران اخلاقی برمی‌سازیم (فوکو، ۱۹۸۳ به نقل از شریف^۶، ۱۹۹۵: ۳۹). تبارشناسی با مفهوم قدرت گره خورده است. «مباحثات طرح‌ریزی شده توسط فوکو در باب قدرت، نقشی پررنگ در شاکله‌ی ادبیات مرتبط با این مفهوم دارند. فوکو قدرت را

1. genealogy
2. Burr
3. assessing
4. revising
5. Williams
6. Schrift

به مثابه‌ی شبکه‌ای پیچیده از روابط می‌داند که پیوسته در حال تکاپو و گسترش است و همه‌ی آحاد جامعه، فارغ از فرادستی یا فرودستی، از آن متأثر هستند.» (شمس و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۹). فوکو به تقلید از نیچه بر عنصر قدرت تأکید داشت. در نظریه فوکو، استعاره کلان، استعاره قدرت است و سایر استعاره‌های وی تابعی از استعاره قدرت است. خوانش استعاری فوکو ریشه در دستگاه نظری او در خصوص قدرت دارد. قدرت در اندیشه فوکو از یک سو در ادامه تبیین هابز^۱ و نیچه از قدرت است؛ از سوی دیگر بسط استعاری اندیشه مارکس^۲ از ثروت است؛ ولی با صورت‌بندی جدیدی طرح شده است. او برای تحلیل مویرگی و شبکه‌ای قدرت از استعاره علم فیزیک، میکرو- فیزیک قدرت بهره می‌گیرد. نکته مهم قدرت در ساخت سوژه نقش بسزایی دارد. قدرت سوژه مسئول را بدیع می‌کند تا بازخواستش کند و حکم به گناه‌کاری‌اش بدهد (شریفت، ۱۹۹۵: ۴۸). فوکو تصور قدرت به مثابه نیرو و زور را رد می‌کند و بیش‌ترین تأثیرگذاری آن را زمانی می‌داند که تولیدکننده دانش است و از طریق نهادهای اجتماعی اعمال می‌شود.

تحلیل گفتمان فوکو خود جزیی از رویکرد برساخت‌گرایی است (بر، ۲۰۰۳). گفتمان/گفتار نزد فوکو بسط استعاری مفهوم «ایدئولوژی» در اندیشه مارکس است. مارکس ایدئولوژی را به‌مثابه حجایی دروغین در برابر دانش حقیقی می‌داند. در تداوم آن آلتوسر^۳ بر این باور است که ایدئولوژی از طریق مکانیسمی انجام می‌شود که او آن را استیضاح یا فراخوانی می‌نامد و به‌معنای صدازدن و احضار است (آلتوسر، ۱۴۰۰: ۳۸؛ و رشیدیان، ۱۳۹۳: ۱۸). فوکو ایدئولوژی را مفهومی ناکارآمد می‌داند زیرا؛ این مفهوم در تقابل واقعی با چیز دیگری است که حقیقت فرض می‌شود. در حالی که فوکو از رژیم‌های حقیقت می‌گوید. هم‌چنین، ایدئولوژی به سوژه ارجاع می‌دهد. اما فوکو به استقلال سوژه یا سوژه سازمان دهنده باور ندارد (فوکو، ۲۰۰۰). فوکو در تبارشناسی دانش کار خود را «گفتمانی درباره گفتمان» خواند. سخن ادبی کشف آن دیالکتیک پذیرش و انکار است. سبک و روش بیان هر نویسنده بازتاب موقعیت او میان این دو سوژه گفتمان است (احمدی، ۱۳۷۸: ۱۹۴). فوکو در دیرینه‌شناسی دانش^۴، هم به پیچیدگی این مفهوم اشاره می‌کند: «گمان می‌کنم به جای تقلیل تدریجی معنای واژه گفتمان به معنای آن افزوده‌ام؛ زیرا گاه آن را به‌عنوان حیطة عمومی همه گفته‌ها، گاه به‌عنوان گروهی قابل متفردشدن از گفته‌ها و گاه به‌عنوان پراتیکی قاعده‌مند که مسئول شماری از گفته‌هاست به‌کار برده‌ام» (همان: ۸۰). او گفتمان‌ها را تحت‌عنوان «کاری در حال انجام»^۵ توصیف می‌کند که به‌طور موقت «محل تلاقی اشیاء و الفاظ» را ثابت نگه می‌دارد (فونتانا-جیوستی^۵، ۲۰۱۳: ۳۷). گفتمان به تصویر خاصی اشاره دارد که از یک رویداد یا شخص ترسیم شده است و آن‌ها را به شکلی خاص بازنمایی می‌کند (بر، ۲۰۰۳). وظیفه دیرینه‌شناسی دانش ردیابی تاریخی و نشان دادن شرایطی است که به گفتمان و دانش خاصی مجال بروز می‌دهد.

۳- روش پژوهش

روش این مطالعه، تبارشناسی فوکو است. بنیاد اندیشه فوکو در تبارشناسی آن است که چگونه انسان‌ها در درون شبکه‌ای از روابط قدرت و دانش قرار می‌گیرند و به عنوان سوژه و ابژه شکل پیدا می‌کنند. هم‌چنین تبارشناسی، تاریخت پدیده‌ها و اموری را که فاقد تاریخ تلقی شده‌اند بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که دانش، وابسته به زمان و مکان است (فوکو، ۱۹۷۱). تحلیل تبارشناسانه در دو اثر عمده فوکو یعنی «مراقبت و تنبیه» (۱۹۷۷) و «تاریخ جنسیت» (۱۹۸۰) مشاهده می‌شود. در این پژوهش هدف ردیابی چگونگی برساخت تاریخی نیچه در ایران است. علاوه بر این، فراتر از گفتمان مورد نظر، شرایط امکان اندیشه نیچه در بستر تاریخی مورد بررسی و پرسش قرار می‌گیرد.

1. Hobbes

2. Marx

3. Althusser

4. A work in progress

5. Fontana-Giusti

۴- تحلیل یافته‌ها

نوشته‌های نیچه را معمولاً به سه دوره متمایز تقسیم می‌کنند: دوره نخستین (۱۸۷۶-۱۸۷۲)، دوره میانه (۱۸۸۲-۱۸۷۷) و ۱۸۸۵-۱۸۸۳) و دوره پسین (۱۸۸۵-۱۸۸۸). کتاب *تولد تراژدی* (۱۸۷۲) در اولین دوره نوشته شده است. دوره دوم شامل کتاب‌های *انسانی، بسیار انسانی* (۱۸۷۸)، *سپیده‌دم* (۱۸۸۱) و *دانش شاد* (۱۸۸۲) است. کتاب *چنین گفت زرتشت* (۱۸۸۳) بین سال‌های ۱۸۸۳-۱۸۸۵ به چاپ رسید و کار آن پل زدن میان دوره‌های میانه و پسین است. سرانجام کتاب *فراسوی نیک و بد* (۱۸۸۶)، *تبارشناسی اخلاق* (۱۸۸۷)، *غروب بت‌ها* (۱۸۸۹)، *دجال* (۱۸۹۵) و *اینک آن انسان* (۱۹۰۸) در دوره پسین به رشته تحریر درآمده‌اند. هرچند در دوره پسین برخی کتاب‌های نیچه تا سال ۱۸۸۸ نگاشته شدند ولی در سال‌های بعد به چاپ رسیدند (انسل پیرسون، ۱۴۰۰: ۲۰). فردریش نیچه و اندیشه‌هایش در ایران به شدت مورد توجه قرار گرفته است و تاریخ آشنایی ایرانیان با افکار نیچه را نیز به شکل تبارشناسانه (از حال، آغاز می‌گردد و به گذشته بر می‌گردد) می‌توان در سه گسست گفتمانی جست‌جو کرد. مبنای دوره‌ها براساس زمان تألیف درباره نیچه و ترجمه آثار وی است و این که در هر دوره‌ای بر اساس این آثار چه تفاوت‌هایی دیده می‌شود.

الف). از دهه ۱۳۰۰ تا اواخر دهه ۱۳۳۰

واضح است که، پس از انقلاب مشروطه بویژه با آمدن رضاه شاه جامعه ایرانی دست‌خوش تغییرات فکری، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی شد. با ورود تغییرات تکنولوژیکی و ارزشی از غرب مقوله‌ها و مفاهیم جدیدی از قبیل عدالت، آزادی، قانون‌مندی و... وارد مفصل‌بندی گفتمان ایرانی شد. این تغییرات در حوزه ادبیات، هنر، علم، فلسفه و... رخ داد. بسیاری برای تحصیل به غرب عزیمت نمودند و در ورود اندیشه‌های نوین نیز نقش بسزایی داشتند. به تدریج دانش‌هایی از قبیل فلسفه، روانشناسی، علم‌الاجتماع در ایران شکل پیدا کردند. در این میان، اولین گسست و مرحله جنینی آشنایی ایرانی‌ها با اندیشه‌های نیچه به سال ۱۳۰۰ و حتی قبل از آن بر می‌گردد و به نظر می‌رسد برخی ایرانیان زودتر از سال ۱۳۰۰ در برلین بوده و با نیچه آشنا شده باشند. در این میان، محمد اقبال لاهوری نقش عمده‌ای در فهم ایرانیان از نیچه داشته است: «دست کم از ۱۳۰۰ش/۱۹۲۱م به بعد، نخستین کسی که رسماً با فلسفه نیچه آشنا شد، ایرانی نبود، اما فارسی می‌دانست و شیفتگی او به نیچه از راه اشعارش به‌راحتی و بدون نیاز به ترجمه به ایرانیان منتقل شد. محمد اقبال لاهوری، بعدها مشهور به علامه اقبال، در سال ۱۹۰۷م/۱۲۸۶ش هنگامی که در هایدلبرگ بود با فلسفه نیچه آشنا شد و سپس رساله دکتری خود را نیز درباره سیر فلسفه در ایران نگاشت» (حنایی کاشانی، ۱۳۹۶). در واقع، «اقبال، تمام آثار نیچه را در طول سال‌های ۱۹۱۰ تا ۱۹۱۵ خوانده است. نیچه از جمله فیلسوفان غربی است که نظر و علاقه اقبال را جلب می‌کند» (احمدوند و سلگی، ۱۳۹۳: ۱۴۲). وی خواننده را به رفتن به سوی نیچه دعوت می‌کند و می‌گوید که «نیچه دارای عقلی کافر، اما قلبی مؤمن است» (لاهوری، ۱۳۴۳: ۲۶۳). در دو اثر معروف اقبال یکی *جاوید نامه* که دارای اشعار مهمی درباره نیچه است و کتاب *بازسازی اندیشه دینی در اسلام* که شامل برخی نظرهای تفسیری و انتقادی است می‌توان ردپای اشعار نیچه را پیدا کرد (حنایی کاشانی، ۱۳۹۶: سخنرانی ۷/۲). نخستین آشنایی رسمی ایرانیان با اندیشه نیچه در سال ۱۳۲۰ش/۱۹۴۱م با انتشار جلد سوم *سیر حکمت در اروپا* اثر فروغی صورت می‌گیرد «نخستین کسی که به احتمال بسیار به معرفی نیچه در ایران پرداخته است، و ما معرفی او را تمام و کمال در دست داریم، کسی نیست جز محمدعلی فروغی، ادیب و مترجم و سیاست‌مدار، نخست‌وزیر ایران در نخستین سال‌های حکومت رضا شاه پهلوی (۱۳۰۵-۱۳۰۴ش/۱۹۲۵-۱۹۲۶م) و واپسین سال حکومت او (۱۳۲۰ش/۱۹۴۱م)، که در جلد سوم *تاریخ فلسفه* خود با عنوان *سیر حکمت در اروپا* نیچه را «نغمه‌ی تازه» معرفی می‌کند» (همان، ۷/۲).

در همین دوره و بعدها در دهه سی محمدباقر هوشیار نیز در بسط اندیشه نیچه به ایران سهم عمده‌ای داشته وی نیچه را متناسب با فرهنگ ایرانی تفسیر و روایت کرده است:

«نیچه اظهاراتی دارد که ویژه بت‌شکن‌هاست و بت‌شکنی در مشرق‌زمین قراین بسیار دارد... اروپاییان او را بیش‌تر از لحاظ ادبیات و از لحاظ حکمت می‌فهمند نه هم‌چون ما از لحاظ بت‌شکنی» (هوشیار، ۱۳۸۲: ۷). در ادامه هوشیار با تمثیل و محاکاتی کردن نیچه با پیامبر اسلام (ص) روایت و برساخت دینی از وی ارایه می‌کند: «نیچه به یقین هنوز نباخته است... گوش ما ایرانیان، بویژه آنان که بت‌شکنی کار ایشان است، خوب آشناست که چگونه دشمنان پیغمبر اسلام به آن آبرمرد، شاعر مجنون نسبت داده‌اند» (هوشیار، ۱۳۸۲: ۸). در ادامه محمدباقر هوشیار تأکید می‌کند که حتی برخی بر نیچه برچسب‌های دیگری از قبیل بیمار سفلیس، گوشه‌گیر و منزوی هم نسبت داده‌اند. انزوا صفت منفی نیست بلکه مثبت است چه بسا انسان‌های بزرگی چنین صفتی داشته‌اند: «زردشت به کوه سبلان رفت! موسی به کوه طور رفت! عیسی تنها می‌رفت و تنها می‌خفت! پیغمبر به کوه حرا رفت! پس از آن‌ها هم چه بسیار کسان به کوه تنهایی خود رفتند، آن هم چه رفتنی! به خود آمدند و پر گشتند و برگشتند و بت شکستند» (همان، ۹).

بطور کلی، نیچه را در مرحله نخست با استعاره‌ها و مفاهیم مختلفی از قبیل مؤمن، بت‌شکن، حکیم، دارای روح اشراقی، دارای روح حماسی، ایرانی‌مآب و... نام‌گذاری و مفصل‌بندی کرده‌اند. در همین دهه و در سال ۱۳۳۵ نخستین اثر نیچه کتاب «اراده معطوف به قدرت» توسط محمدباقر هوشیار به فارسی ترجمه شد. نویسنده در طی یک مقدمه طولانی بخش‌هایی از کتاب را به فارسی برگردانده است. وی در ترجمه مفاهیم اولیه نیچه کتاب «فراسوی نیک و بد» را «آن سوی نیک و بد» ترجمه کرد (همان، ۱۰). همان‌گونه که در سطور بالاتر سخن رفت، به احتمال زیاد اولین کسی که در ایران به ترجمه برخی آثار نیچه پرداخت محمدعلی فروغی بود؛ وی اراده معطوف به قدرت را «خواست توانایی» ترجمه کرده است (فروغی، ۱۳۱۷: ۷۴۷). او در ترجمه واژه مورد نظر یعنی «اراده معطوف به قدرت» معتقد است: نیچه از (Macht/might) یا «توانایی» سخن می‌گوید و نه از قدرت (Reich/power) به معنای سیاسی آن. حنایی کاشانی معتقد است: «فروغی هر اشتباه یا رونویسی اشتباه دیگری هم که در گزارش فلسفه نیچه کرده باشد در این‌جا ترجمه‌ای از عنوان این کتاب ناتمام و در واقع مجموعه یادداشت‌های نیچه می‌کند که ما آن را از روی ترجمه انگلیسی‌اش به اشتباه خواست قدرت یا اراده معطوف به قدرت ترجمه می‌کنیم» (همان، ۷۴۷). به‌طور واضح، اراده معطوف به قدرت، یکی از معروف‌ترین آثار نیچه است که حدود شصت و هشت‌سال پیش در سال ۱۳۳۵، نخستین ترجمه آن را مرحوم دکتر محمدباقر هوشیار که فضل تقدم در معرفی و ترجمه آثار نیچه به زبان فارسی متعلق به اوست منتشر کرد. و واژه مورد نظر به شکل «اراده معطوف به قدرت» ترجمه شده است. «دانش‌آموخته‌ای (محمدباقر هوشیار) از آلمان در رشته روان‌شناسی و تعلیم و تربیت دست به ترجمه پاره‌هایی از «اراده معطوف به قدرت» می‌زند و مقدمه‌ای نیز بر آن می‌نویسد که تأثیر اقبال لاهوری و فروغی در آن سخت هویداست» (حنایی کاشانی، ۱۳۹۶: سخنرانی ۷/۲). بعدها در دوره دوم و سوم ترجمه فارسی «اراده معطوف به قدرت» تثبیت یافت، داریوش آشوری در کتاب چنین گفت زرتشت این مفهوم را «خواست قدرت» در زندگی ترجمه کرده است» (نیچه، ۱۳۵۲: ۳۵۵). برساخت مفهومی دیگری که می‌توان در این مفهوم نیچه دید بدین‌گونه است: محسن حکیمی در سال ۱۳۷۵ با ترجمه کتاب «هیچ‌نگاری تمام عیار» اثر پیرسون^۱، که در مورد نیچه سخن می‌گوید؛ اراده معطوف به قدرت را ترکیبی از واژه‌های آلمانی به شکل زیر ترجمه کرده است، «در زبان آلمانی، واژه‌هایی که نیچه برای قدرت در ترکیب «اراده معطوف به قدرت» به کار می‌برد، یعنی «Macht» از فعل، «Môgen» به معنای خواستن یا آرزو کردن و واژه «Môoglech» به معنای «ممکن» مشتق می‌شود. این واژه هم‌چنین با «Machen» به معنای انجام دادن و ایجاد کردن خویشاوند است» (پیرسون، ۱۳۷۵: ۷۸). عزت‌الله فولادوند نیز در کتاب نیچه اثر استرن^۲، این مفهوم را به «اراده معطوف به قدرت» ترجمه کرده است. مهرداد جامعی ندوشن در ترجمه کتاب آشنایی با نیچه از پل استراترن می‌نویسد: «این اصطلاح نیچه در فارسی به «خواست قدرت» و «اراده معطوف به قدرت» هم ترجمه شده است» (استراترن^۳، ۱۳۹۹: ۱۳). محسن حکیمی در ترجمه کتاب پنجاه متفکر بزرگ معاصر از ساختارگرایی تا پسامدرنیته از لچت^۴ «خواست قدرت» ترجمه کرده است: در واقع «خواست قدرت شالوده موضع ضد ایده‌آلیستی نیچه است» (لچت، ۱۳۷۷: ۳۳۵). محمد ضمیران (۱۳۸۲) نیز در کتاب نیچه

1. Pearson

2. Stern

3. Strathorn

4. Latch

پس از هیدگر، دریدا و دولوز، این مفهوم را «اراده معطوف به قدرت» ترجمه کرده است. مجید شریف نیز در کتاب *اراده قدرت* (۱۳۷۷) اثر فردریش نیچه، مفهوم مورد نظر را «اراده قدرت» ترجمه کرده است؛ یارعلی کرد فیروزجایی (۱۳۸۶)، در کتاب *چنین گفت نیچه*، نیز از مفهوم «اراده معطوف به قدرت» استفاده کرده است. ایرج قانونی نیز در کتاب *نیچه اثر مارتین هایدگر* (۱۳۸۸) به همین شکل. همان‌گونه که مشاهده می‌شود؛ در بیشتر ترجمه‌های صورت گرفته شده در ایران تقریباً اکثریت غریب به اتفاق مترجمین، این مفهوم مهم در دستگاه نظری فردریش نیچه را «خواست قدرت» یا «اراده معطوف به قدرت، ترجمه و برساخت کرده‌اند.

یکی از مفاهیم نیچه‌ای که در همین دوره وارد ادبیات ایرانی شد استعاره «آبرمرد» است. احتمالاً اولین ایرانی‌ای که از مفهوم آبرمرد نیچه استفاده کرد. محمدعلی جمال‌زاده (۱۳۷۶-۱۹۹۷/۱۲۷۰-۱۸۹۲)، بود؛ جمال‌زاده در مقاله خود که با عنوان «زیارتگه زندان جهان» در مورد فردریش نیچه و زندگی او می‌نویسد؛ از مفهوم (Übermensch) نیچه با تعبیر «موجودات مافوق بشر» یاد می‌کند و می‌گوید اینان «همان کسانی هستند که بزرگان خودمان که در پاره‌ای موارد با نیچه هم‌آواز و می‌توان گفت پیشرو او بوده‌اند آن‌ها را «انسان کامل» نامیده‌اند و شیخ عطار آن‌ها را «سیمرغ» تعبیر فرموده است» (حنایی کاشانی، ۱۳۹۶: سخنرانی ۷/۲). محمدعلی فروغی در کتاب *سیر حکمت در اروپا* (۱۳۱۷) آن را «مرد برتر» ترجمه نموده است. در گذشته واژه «آبرمرد» در ترجمه‌های فارسی کتاب استفاده می‌شد که نخستین بار توسط محمدباقر هوشیار نوشته شده است. اما داریوش آشوری واژه آبر انسان را گزیده است، زیرا بر این باور است که ابرمرد موجب بدفهمی از متن می‌شود و هم‌چنین واژه ابرانسان برای انتقال سه مفهوم به کار رفته در فلسفه نیچه، یعنی «انسان» (Mensch)، ابرانسان (Übermensch) و واپسین انسان (der letzte Mensch) مناسب‌تر است» (آشوری، ۱۳۸۷: ۳۵۱-۳۵۰). داریوش آشوری در ترجمه‌های خود از این مفهوم معتقد است، مراد نیچه از Übermensch «انسان کامل» است؛ یعنی انسانی که به راستی از ترس و خرافه پیشین بشر رها شده است و آزادی راستین را دریافته است. این انسان از نظر معنوی کامل است و هستی را همان‌گونه که هست پذیرفته است و جهان‌های خیالی را کنار گذاشته است. اکنون این انسان کامل در غیبت خدا «معنای هستی» را بر گردن می‌گیرد و اراده خود را با اراده جهان هستی یکی می‌کند. ابرانسان نیچه دو اصل بنیادی جهان‌بینی نیچه، یعنی «خواست قدرت» و «بازگشت جاودانه همان» را می‌پذیرد (آشوری، ۱۳۸۷: ۳۵۱-۳۵۰). آشوری در ترجمه کتاب *چنین گفت زرتشت اثر نیچه* برای مفهوم مورد نظر ابرمرد و ابرانسان استفاده کرده و می‌گوید: در واقع نیچه، برای ابرمرد و ابر انسان واژه Übermensch را در این باب به کار برده است که ترکیبی است از Über به معنای آبر یا زبر و Mensch به معنای انسان. هر چند واژه رایج فارسی در برابر این واژه آلمانی، «ابرمرد» است، ولی از آن جایی که این واژه موجب بدفهمی‌هایی می‌شود و نیز با توجه به آن‌چه در باب اجزای آن گفتیم، ترجمه آن به «ابرانسان» دقیق‌تر است. (نیچه، ۱۳۸۲: ۳۵۵-۵۴). همان‌گونه که آشوری ترجمه می‌کند (نیچه، ۱۳۸۲: ۳۵۵-۵۴). سایر مترجمین از قبیل احدیان (۱۳۹۱) این مفهوم را ابرانسان، رضوی (۱۳۸۳) ابرانسان، ضیمران (۱۳۸۲) «ابر انسان یا فرا انسان»، ابوتراب سهراب نیز این واژه را در ترجمه کتاب *نیچه و مکتب پست‌مدرن*، اثر رابینسن^۱ (۱۳۸۰)، ابرمرد ترجمه کرده است. بنابراین، واژه «Übermensch» یا «آبرمرد» فردریش نیچه در فارسی «ابرانسان»، «مافوق بشر»، «از ما بهتران»، «ابرمرد»، «فرا انسان»، «زبرمرد» یا «مرد برتر» ترجمه شده است؛ هر چند که این واژه در ابتدای امر با مفهوم «ابرمرد» به زبان فارسی ترجمه گردید اما در طی زمان توسط مترجمین دیگر به مفاهیم دیگری ترجمه و برساخت گردیده است.

یکی از واژه‌های مهم فردریش نیچه در دستگاه فکری عظیمی که او تصویر کرده است تبارشناسی است. «لغت تبارشناسی از دو واژه یونانی «genea» به معنای «نسل و تبار» از یک طرف، و «logos» به معنای «دانش و معرفت» از طرف دیگر تشکیل شده است؛ واژه تبارشناسی برای اولین بار توسط فیلسوف آلمانی فردریش نیچه در سه مقاله اصلی‌اش تحت‌عنوان «تبارشناسی/خلاقیات» که در سال ۱۸۸۷ به زبان آلمانی انتشار یافت و ۱۰ سال بعد توسط والتر هوسمان^۲ به انگلیسی ترجمه شد، مورد استفاده قرار گرفت» (بامداد صوفی، ۱۳۹۷: ۷۶). به‌طور کلی، «در واژه‌نامه، معیار و استاندارد تعریف تبارشناسی مطالعه شجره‌نامه و دودمان‌نامه ارائه شده است. مطالعه شجره‌نامه اغلب با دیدی مثبت به اشیاء یا اشخاص و امور صورت می‌گیرد و اصل متمایزی

1. Robinson

2. Walter Husemann

میمنی شورشانی، محمد؛ یعقوبی چوبری، علی (۱۴۰۴). تبارشناسی برساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷ (۴)، ۳۸-۵۲.

در آن به نمایش گذاشته می‌شود (اژدریان‌شاد، ۱۳۹۶: ۹). اما، واژه مورد نظر در ترجمه‌های مختلف فارسی و برساخت آن توسط مترجمین و نویسندگان ایرانی آثار نیچه و فوکو که بعد از نیچه از این واژه بسیار استفاده می‌کنند در اکثر موارد به «تبارشناسی» ترجمه شده است و به نوعی رویکردی تاریخی در آن مورد توجه است.

تبارشناسی اخلاق نیچه در اساس جز تفسیر مفهوم و برساخت «اخلاق سروران»^۱ و «اخلاق بندگان»^۲ نیست که در کتاب فراسوی نیک و بد به کوتاهی به آن می‌پردازد. این دو واژه یعنی اخلاق سروران و اخلاق بردگان در ترجمه کتب مختلف فارسی و مقالات نوشته شده در صورت‌های مختلف برساخت شده‌اند. پیش‌تر فروغی این دو اخلاق را خواجگان و بندگان ترجمه کرده است: «مردم باید دودسته باشند یکی زبردستان و خواجگان، و یکی زبردستان و بندگان» (فروغی، ۱۳۱۷: ۱۹۹). آشوری در ترجمه کتاب فراسوی نیک و بد، آورده است: از نظر نیچه دو نوع بنیادی از اخلاق یعنی «اخلاق سروران» و «اخلاق بندگان» وجود دارد (نیچه، ۱۳۹۰: ۲۵۳). همان‌گونه که در ادامه مشاهده می‌شود آشوری به جای واژه «سروران» از واژه‌های دیگری مانند: والاروانان، نژاده، والاتبار، روان‌برتران، نیکان و... نیز استفاده کرده است (نیچه، ۱۳۸۸: ۳۱-۳۰). سعید فیروزآبادی (۱۴۰۰) در کتاب فراسوی نیک و بد اثر نیچه نیز واژه‌های مورد نظر را «اخلاق سروران» و «اخلاق بندگان» ترجمه کرده است. اژدریان‌شاد (۱۳۹۶) نیز مفاهیم مورد نظر را «سرور» و «برده» ترجمه کرده است.

یکی دیگر از مفاهیم کلیدی فردریش نیچه که در کتاب *تبارشناسی اخلاق* از آن استفاده کرده است واژه «کینه‌توزی»^۳ یا «کین‌توزی» (رسنتیمان) است؛ که در ترجمه و برساخت آن توسط مترجمین و محققان کشورمان تفاوت‌هایی مشاهده می‌شود. این واژه البته در زمانی دورتر با مفهومی دیگر در ایران برساخت شده بود همان‌طور که فریبرز مجیدی در کتاب *ایدئولوژی و تویپیا* اثر مانهایم این واژه را «خشم‌رنج» ترجمه کرده است (مانهایم، ۱۳۵۵). محمد عباس‌زاده و احمد غلامی ترجمه واژه «Resentment» را به «خشم‌رنج» جعل^۴ دانسته و آن را «ساخت واژگانی جدید بدون داشتن هیچ ریشه یا ساخت ریشه‌دار در زبان؛ که بالاخص در متون جامعه‌شناسی پست‌مدرن وارد حوزه جامعه‌شناسی شده است» می‌دانند (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۶). داریوش آشوری نیز در ترجمه کتاب *تبارشناسی اخلاق نیچه* از واژه «کینه‌توزی» استفاده کرده است (نیچه، ۱۳۸۸: ۴۶). زلیخا اژدریان‌شاد نیز در مقاله‌ای با عنوان *تحلیلی بر روش تبارشناسی در اندیشه نیچه*، واژه مورد نظر را کینه‌توزی ترجمه کرده است (اژدریان‌شاد، ۱۳۹۶: ۱۳-۱۲). شلر^۵ هم از واژه مورد نظر استفاده کرده صالح نجفی و جواد گنجی نیز در ترجمه کتاب *کین‌توزی* اثر ماکس شلر واژه مورد نظر را کین‌توزی ترجمه کرده اند (شلر، ۱۳۹۲: ۱۵-۱۳) او این استعاره را از نیچه در کتاب «تبارشناسی اخلاق» وام گرفت و آن را در حوزه جامعه‌شناسی به کار برد. از نظر، صاحب‌نظران فلسفی واژه کین‌توزی به طور کامل معنای رسنتیمان را بازتاب نمی‌دهد و در اکثر مواقع در برخی متون کین‌توزی، همان واژه آلمانی رسنتیمان و به معنای ارزش‌زدایی^۶ از وضع موجود است (یعقوبی و محمدزاده، ۱۴۰۱: ۴۵۴). به‌طورکلی در اکثر ترجمه‌های مشاهده شده از آثار فردریش نیچه و ماکس شلر که از این واژه (رسنتیمان) استفاده شده است، واژه مورد نظر به کین‌توزی یا کینه‌توزی ترجمه و برساخت شده است هر چند که در ابتدای امر به صورت خشم‌رنج ترجمه شده بود.

ب. از اوایل دهه ۱۳۴۰ تا اواخر دهه شصت

هر چند در این دوره و گسست نسبت به دوره قبل آثار بیشتری از نیچه ترجمه می‌شود ولی با گسترش گفتمان دینی و مارکسیستی، نیچه کمتر سوژه مطالعه متفکران ایرانی بوده است. این دو اندیشه در سطح نمادین؛ یعنی در بدن‌ها نیز آشکارگی داشت، برای مثال «سبیل پر پشت با صورت تیغ زده»، نشانه تعلق خاطر به ایدئولوژی چپ رادیکال و ریش استعاره گرایش به گفتمان دینی بود. در این دوره در بین روشن‌فکران سکولار نیز شخصیت‌هایی از قبیل سارتر^۷، مارکس، مارکوزه^۸ از اهمیت

1. Herrenmoral
2. Sklavenmoral
3. ressentiment
4. Coinage
5. Sheller
6. Devaluation
7. Sartre
8. Marcuse

میمنی شورستانی، محمد؛ یعقوبی چوبری، علی (۱۴۰۴). *تبارشناسی برساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی*. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷ (۴)، ۳۸-۵۲.

به‌سزایی برخوردار شدند: «تنها استثناء در بحث آکادمیک از نیچه در این دوره یکی عبدالجواد فلاطوری است که در آلمان استاد دانشگاه است و مقاله‌ای آکادمیک دربارهٔ «اسلام و نیچه» به زبان آلمانی منتشر می‌کند و دیگری آرامش دوستدار است که مقاله‌ای دربارهٔ «مرد دیوانه کیست؟» (۱۳۵۶) در مجله‌ای دانشگاهی در داخل کشور منتشر می‌کند» (سعیدحنایی کاشانی، ۱۳۸۶). نکته جالب توجه این‌که آثار مرحله سوم اندیشهٔ نیچه از قبیل «فراسوی نیک و بد» (۱۳۳۵)، چنین‌گفت زرتشت (۱۳۴۹)، دجال (۱۳۵۲) زودتر ترجمه و وارد جهان اندیشهٔ ایرانی شد؛ یعنی آثار مربوط به مرحله بلوغ فکری نیچه سریع‌تر مورد توجه ایرانیان قرار گرفته است.

در همین دوره نخستین بار کتاب «چنین‌گفت زرتشت» توسط داریوش آشوری و اسماعیل خوبی در سال ۱۳۴۹ به فارسی ترجمه و نشر آگاه آن را منتشر کرد. بخش یکم و دوم در نشر اول با همکاری اسماعیل خوبی ترجمه شده و سپس با بازبینی کامل توسط داریوش آشوری در سال ۱۳۵۱ منتشر گردید و پس از آن همراه با ترجمه بخش سوم و چهارم مجدداً ویرایش شده و به چاپ رسیده است. کتاب «دجال» فریدریک نیچه در سال ۱۳۵۲ برای نخستین بار توسط عبدالعلی دستغیب ترجمه و در انتشارات آگاه به چاپ رسید. در سال ۱۳۵۴ نیز کتاب «حکمت در دوران شکوفایی فکری یونان» با ترجمهٔ کامبیز گوتن به فارسی ترجمه و توسط «بنگاه ترجمه و نشر کتاب» منتشر شد. در خصوص کتاب «فراسوی نیک و بد»^۱ نیز نخست فصل‌هایی از این کتاب در سال ۱۳۵۸ توسط داریوش آشوری از زبان آلمانی به فارسی ترجمه و انتشارات «مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها» نشر یافت. سپس مترجم مزبور، ترجمهٔ کامل کتاب را در سال ۱۳۶۲ به انتشارات دیگری تحت‌عنوان «شرکت سهامی انتشارات خوارزمی» سپرد و چاپ و نشر داد. این کتاب توسط انتشارات خوارزمی بارها تجدید چاپ شد. در این دوره روشن‌فکران ایرانی در پوشش ترجمه و به‌طور کلی آثار نیچه دستاویزی برای نقادی و حملهٔ به غرب قرار می‌گیرد که به شکل استعاری و تبارشناسانه در گفتار و نوشتار شخصیت‌هایی چون سیداحمد فرید (غرب و غرب‌زدگی، ۱۳۹۵)، داریوش شایگان (آسیا در برابر غرب، ۱۳۵۶)، جلال‌آل‌احمد (غرب‌زدگی، ۱۳۴۱) و علی شریعتی (مجموعه آثار بازگشت به خویشتن و رنسانس اسلامی، ۱۳۹۴) و بعدها رضا داوری‌اردکانی (درباره غرب، ۱۴۰۱)، آشکار شده است. در دورهٔ دوم که مصادف با انقلاب و جنگ است وجه اشراقی و ضدمدرنیته نیچه در ایران برجسته‌سازی شد و با توجه به غالب بودن روح انقلابی‌گری و رویکرد چپ در آن دوره روشن‌فکران ایرانی از آثار نیچه بیشتر دست‌مایه‌ای برای حمله به غرب و تجددگریزی استفاده می‌کنند و از آن بهره‌برداری ایدئولوژیک نمودند.

ج. از اوایل دهه هفتاد تا کنون

از دهه هفتاد با توسعه دانشگاه‌ها آثار بیشتری از نیچه در ایران ترجمه شد. در این دوره، هم در عرصه داخلی و هم بین‌المللی رخدادهای بزرگی اتفاق افتاد. در عرصهٔ جهانی اتحاد جماهیر شوروی سابق فروپاشید، جنگ سرد به اتمام رسید. در عرصه داخلی نیز جنگ ایران و عراق خاتمه یافت. دوران سازندگی و اصلاحات آغاز شد. «دههٔ هفتاد، دههٔ ورود همزمان و ناگهانی نظریه‌های پست‌مدرن، هرمنوتیک، پدیدارشناسی، روایت‌شناسی، فرمالیسم، ساختارگرایی، نشانه‌شناسی و پساساختارگرایی در ایران بود» (جهاندیده، ۱۳۹۷: ۱۸). در همین دوره، (پس‌جنگ) شاهد شکل‌گیری گفتمان سازندگی و اصلاحات در ایران هستیم. علاوه بر کتب، مجلات و روزنامه‌های زیادی پای به عرصه وجود گذاشتند. علاوه بر این، جامعه ایران با تناقضات و پرسش‌های جدیدی مواجه شد. ترجمه آثار علمی و فلسفی غرب مورد توجه مترجمین ایرانی قرار گرفت. در این اثنا، ارزش‌های موجود مورد ارزیابی مجدد و ویرای خیر و شر مورد بررسی قرار گرفتند و توجه به آثار نیچه نیز افزایش یافت. در این دوره آثار نیچه محملی برای مقاومت و به شکل تبارشناسانه دعوت به آنتاگونیست در برابر قدرت است. بنابراین، طرفداری از نیچه نماد و استعاره‌ای از روشن‌فکری، آزاداندیشی، ملی‌گرایی و مخالف‌خوانی است. همچنین، در سال ۱۳۷۷ مجدداً کتاب «ارادهٔ معطوف به قدرت» با عنوان «ارادهٔ قدرت» توسط مجید شریف و انتشارات جامی به چاپ رسید. دو سال بعد در سال ۱۳۹۹، دوباره کتاب مزبور با عنوان «ارادهٔ معطوف به قدرت: ارزیابی دوبارهٔ ارزش‌ها آنچه‌ان که من فهمیده‌ام» توسط شهرام ترابی و انتشارات جامی چاپ و منتشر شد. در همین مرحله کتاب «چنین‌گفت زرتشت» مجدداً توسط داریوش آشوری در سال ۱۳۷۰ با عنوان جدیدی «چنین‌گفت زرتشت: کتابی برای همه کس و هیچ‌کس» ویرایش، ترجمه و توسط انتشارات آگاه منتشر شد. این کتاب توسط سایر

۱. Jenseits von Gut und Bose: vorskpiel einer philosophie der zukunft

مبینی شورشانی، محمد؛ یعقوبی چوبری، علی (۱۴۰۴). تبارشناسی بر ساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷ (۴)، ۳۸-۵۲.

مترجمین و انتشارات بارها ترجمه و نشر یافت. مسعود انصاری (۱۳۷۷) انتشارات جامی، قلی خیاط (۱۳۸۴) انتشارات نگاه. رحیم غلامی (۱۳۸۹) انتشارات زرین، مهرداد شاهین (۱۳۸۹) انتشارات نگارستان کتاب. منوچهر اسدی (۱۳۹۳) انتشارات پرسش. آناهیتا روحانی (۱۳۹۸) انتشارات حباب، مژگان رحمتی (۱۳۹۸) انتشارات آرمان خرد، مهرداد یوسفی (۱۳۹۸) انتشارات نیک فرجام. حدیث دهقان (۱۳۹۹) انتشارات هفت سنگ، شاهین جباری (۱۳۹۹) انتشارات زرین‌آرا. فرزاد حبیبی اصفهانی (۱۳۹۹) انتشارات آتیسا. ریحانه زنجانی (۱۴۰۰) انتشارات آرمیدخت، فریبا بادامی (۱۴۰۰) انتشارات پرتوا. فیروزه دلکشایی (۱۴۰۱) انتشارات زرین کلک، محمد غلامی (۱۴۰۲) نشر علم. التفات و ترجمه‌های متعدد از کتاب مزبور استعاره‌ای از گرایش به ناسیونالیسم و هویت ایرانی در بین مخاطبان ایرانی و مقاومت علیه قدرت است.

در دوره سوم نیز کتاب *دجال* مجدداً از متن انگلیسی تحت‌عنوان *The Antichrist* به فارسی برگردان شده است و مورد توجه اصحاب علمی در ایران قرار گرفته است. در سال ۱۳۸۵ با عنوان «دجال: ضد مسیح» توسط عبدالعلی دستغیب ترجمه و نشر پرسش به چاپ رسید. در سال‌های مختلف توسط ناشران متفاوت و مترجمین مختلف با عنوان «دجال» منتشر و ترجمه شده است. این مترجمین عبارتند از: سعید فیروزآبادی (۱۳۸۶) انتشارات جامی، فروزنده دولت‌یاری (۱۳۹۹) انتشارات نیک فرجام، آرش هوشنگی‌فر (۱۴۰۰) انتشارات آرمیدخت. فریبرز فرهادی (۱۴۰۱) انتشارات آتیسا.

در این دوره کتاب *فراسوی نیک* و بد مجدداً کانون توجه مترجمین ایرانی قرار گرفت و علاوه بر هوشیار و آشوری توسط مترجمین مختلف بارها به زبان فارسی ترجمه و منتشر شده است. این ترجمه‌ها عبارتند از: «فراسوی نیک و بد» (۱۳۸۷) ترجمه سعید فیروزآبادی و انتشارات جامی (مصدق). «فراسوی نیک و بد: آینده از آن کسانی است که بی‌پروا به استقبالش می‌روند» (۱۴۰۰) ترجمه ساناز بهبودی، انتشارات نیک فرجام. «ورای خیر و شر» (۱۴۰۱) ترجمه محمد غلامی و انتشارات علم. «فراسوی نیک و بد» (۱۴۰۱) ترجمه محمدرضا کلامی و انتشارات احرام.

کتاب «*آنک انسانی*»^۱ ابتدا در سال ۱۳۷۴ توسط رؤیا منجم از زبان انگلیسی به فارسی برگردانده شد و از طریق انتشارات فکر روز چاپ و منتشر شد. وی در سال ۱۳۸۱ مجدداً کتاب مزبور را تحت‌عنوان «انسان مصلوب» به فارسی ترجمه کرد. نکته مهم این‌که داریوش آشوری بجای «آنک، انسانی» یا «انسان مصلوب» از عنوان «آنک، مرد» برای کتاب مزبور استفاده کرده است (آشوری، ۱۳۹۰: ۱۲).

اثر دیگر نیچه «*انسانی، بسیار انسانی*»^۲ توسط سعید فیروزآبادی در سال ۱۳۸۴ از زبان آلمانی به فارسی ترجمه شد. در همین سال، یعنی ۱۳۸۴ سعید فیروزآبادی کتاب مذکور را تحت‌عنوان «این است انسان چگونه آن می‌شویم که هستیم؟ از زبان مبدأ (آلمانی) به زبان مقصد (فارسی) ترجمه کرد. پیش از این محمدباقر هوشیار این کتاب را «آدمی، پر آدمی» ترجمه کرده بود (هوشیار، ۱۳۸۲: ۱۰). سایر مترجمین که کتاب مذکور را به زبان مقصد ترجمه نمودند عبارتند از: «انسانی، زیاده انسانی» (۱۳۸۴) ترجمه ابوتراب سهراب و محمد محقق‌نیشابوری، نشر مرکز. «انسانی، بسیار انسانی» (۱۳۹۵) ترجمه عباس کاشف، انتشارات فروزان. «انسانی، بسیار انسانی» (۱۴۰۰) ترجمه سمیه شهرابی فراهانی انتشارات نیک‌فرجام.

یکی از کتاب‌های مهم نیچه «*تبارشناسی اخلاق*»^۳ وی است. این کتاب اولین بار در سال ۱۳۷۷ توسط داریوش آشوری به فارسی ترجمه و از طریق نشر آگاه منتشر شد. کتاب مزبور نیز با استقبال زیاد محافل علمی و آکادمیک مواجه شد و بارها تجدید چاپ گردید. یک سال بعد؛ یعنی ۱۳۷۸ محمود به‌فروزی کتاب مزبور را توسط انتشارات جامی چاپ و منتشر کرد. پیش از این، محمدباقر هوشیار این کتاب را «سلسله‌انساب اخلاق» ترجمه کرده بود (هوشیار، ۱۳۸۲: ۱۰).

داریوش آشوری در ترجمه کتاب *تبارشناسی اخلاق* از نیچه، آورده است که، «مفهوم توسعه‌یافته‌ی تبارشناسی از اندیشه‌های فریدریش نیچه، فیلسوف آلمانی، در کتاب تبارشناسی اخلاق سرچشمه گرفته است. نیچه از فقه‌اللغه در این‌باره اثر می‌پذیرد و حتی گاه ریشه‌شناسی را دست‌مایه بررسی‌های فلسفی قرار می‌دهد» (نیچه، ۱۳۷۷: ۱۶ و ۳۰-۳۱). خانم نیکو سرخوش و افشین جهانپنده نیز در ترجمه واژه مورد نظر در کتاب «نیچه، تبارشناسی، تاریخ» اثر میشل فوکو، از «تبارشناسی» استفاده می‌کنند (فوکو، ۱۳۹۴: ۴۳۹). خانم اژدریان‌شاد مفهوم مورد نظر را «تبارشناسی و دودمان‌شناسی یا شجره‌شناسی» ترجمه کرده و می‌گوید:

1. Ecce homo

2. Human, all too human

3. Jenseits Von Gut und Bose = Jenseits Von Gut und Bose; mit der streitschrift, zur Genealogie der moral

مبینی شورشانی، محمد؛ یعقوبی چوبری، علی (۱۴۰۴). تبارشناسی برساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷ (۴)، ۳۸-۵۲.

«نیچه با بینشی تاریخی و دودمان‌شناسانه به عقلانیت، حقیقت، فلسفه و اخلاق و... توجه می‌کند. نکته قابل تأمل این است که در مطالعه شجرنامه و اصولاً در دودمان‌شناسی نگاه محقق مثبت است اما شیوه عمل و دیدگاه نیچه در زمینه تبارشناسی بسیار دشوار است» (اژدریان‌شاد، ۱۳۹۶: ۹).

پرستو منتشلو و عارف نیرمانی هم در ترجمه مقاله قدرت، تاریخ و تبارشناسی: فردریش نیچه و میشل فوکو اثر آندریوس بیلسکی^۱ واژه مورد نظر را «تبارشناسی» ترجمه کرده‌اند؛ و می‌نویسند: «تفکر نیچه در تبارشناسی اخلاق ساختار و مجموعه‌ای از زمینه فلسفی خواهد بود که مقارن با چیزی است که مفهوم فوکویی از تاریخ در پی تشریح آن است» (بیلسکی، ۱۳۹۵: ۲۶). امروزه در ترجمه‌های بسیاری که از آثار نیچه و فوکو در ایران شاهد هستیم در اکثر موارد واژه مورد نظر «تبارشناسی» ترجمه شده و می‌شود.

کتاب «تأملات نابهنگام نیچه»^۲ اولین بار توسط سیدحسن امین در سال ۱۳۷۸ به فارسی ترجمه و نشر نارنج آن را چاپ و منتشر کرد. این کتاب بار دیگر در ۱۳۹۲ با نام «تأملات نابهنگام» توسط نشر دایره‌المعارف اسلامی چاپ و منتشر شد. در سال ۱۴۰۱ مجدداً کتاب مزبور توسط رضا ولی‌یاری از انگلیسی به فارسی برگردانده شد و این بار توسط انتشارات مرکز به چاپ رسید. کتاب «سودمندی و ناسودمندی تاریخ برای زندگی»^۳ که بخش دوم تأملات نابهنگام نیچه است. در ۱۳۷۷ توسط عباس کاشف و ابوتراب سهراب و از طریق نشر فرزانه روز به چاپ رسید. این کتاب در سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۷۷ چندین بار تجدیدچاپ شده است.

کتاب «غروب بتان یا فلسفیدن با پتک»^۴ اثر دیگر نیچه در سال ۱۳۸۱ توسط داریوش آشوری ترجمه و نشر آگاه چاپ نمود. پنج سال بعد در سال ۱۳۸۶ آشوری کتاب مزبور را توسط نشر آگه چاپ نمود. نکته مهم این‌که کتاب حاضر نخستین بار تحت‌عنوان «شامگاه بتان» با ترجمه عبدالعلی دستغیب در سال ۱۳۷۶ منتشر و سپس در سال‌های مختلف تحت عناوین متفاوت منتشر شده است. کتاب مزبور در سال ۱۳۸۱ مجدداً توسط مترجم دیگری (مسعود انصاری) با عنوان «غروب بتان یا چگونه می‌توان با پتک فلسفه نگاشت» با نوشتاری از عبدالرحمن بدوی به زبان فارسی ترجمه و انتشارات جامی آن را چاپ و منتشر کرد. هم‌چنین این کتاب مجدداً در سال ۱۳۹۹ توسط مجتبی نیک‌سرشت با عنوان «غروب بتها چگونه می‌توان با پتک فلسفه نوشت» توسط انتشارات نیک‌فرجام چاپ و منتشر گردید. در سال ۱۴۰۰ مجدداً کتاب مذکور با عنوان «غروب بتها: فلسفه‌پردازی با پتک» با ترجمه سمانه دلآوری و نشر بجنورد به بازار آمد. در همین سال ۱۴۰۰ این کتاب با عنوان «غروب بتها» دوباره توسط فروزنده دولت‌یاری و انتشارات آتیسا ترجمه و منتشر شد. انسیه شیشه‌چی مترجم دیگری کتاب فوق را با عنوان «غروب بتها» در سال ۱۴۰۰ ترجمه و انتشارات فاوا چاپ و نشر داد.

«حکمت شادان»^۵ اثر دیگر نیچه در سال ۱۳۷۷ توسط جمال آل‌احمد، سعید کامران و حامد فولادوند به زبان فارسی ترجمه و انتشارات جامی چاپ و منتشر کرد. مترجم دیگری بنام محبوبه حاجیان‌نژاد، کتاب مزبور را با همین عنوان در سال ۱۳۹۹ توسط انتشارات نیک‌فرجام به چاپ رساند. عنوان این کتاب در بین مترجمین مناقشه‌برانگیز بوده است و بارها تحت‌عنوان «حکمت شادان»، «دانش شاد» یا «دانش شادان» به زبان فارسی ترجمه شده است.

کتاب «زایش تراژدی»^۶ از روح موسیقی، یا، «یونان‌گرایی و بدبینی» توسط رؤیا منجم در سال ۱۳۷۷ به فارسی ترجمه و انتشارات پرسش به چاپ رسید. سعید فیروزآبادی کتاب مزبور را در سال ۱۳۹۸ با عنوان «زایش تراژدی» از زبان انگلیسی (The Birth of Tragedy) به فارسی ترجمه نمود و انتشارات جامی آن را به چاپ رساند. رضا ولی‌یاری در سال ۱۳۹۶ نیز کتاب فوق را با عنوان «زایش تراژدی و چند نوشته دیگر»^۷ ترجمه و انتشارات مرکز منتشر کرد.

برخی دیگر از آثار نیچه که مورد توجه ایرانیان قرار گرفته و از ظرفیت این مقاله خارج است و به فارسی ترجمه شده‌اند عبارتند از: واگنر (۱۳۷۷) ترجمان رویا منجم، انتشارات پرسش. سیر حکمت در یونان فلسفه در عصر تراژیک یونانیان (۱۳۷۸) ترجمه

1. Andrios Bilski

2. Untimely meditations

3. On the advantage and disadvantage of history for life.

4. Twilight of the idols, or, How to philosophize with a hamme

5. Die frohliche wissenschaft

6. Die geburt der tragodie

7. The Birth of Tragedy and Other Writings

مبینی شورشانی، محمد؛ یعقوبی چوبری، علی (۱۴۰۴). تبارشناسی بر ساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷ (۴)، ۳۸-۵۲.

مجید شریف، انتشارات جامی. اکنون میان دو هیچ/ اشعار نیچه (۱۳۸۰) ترجمه علی عبداللہی، انتشارات جامی. فلسفه، معرفت و حقیقت (۱۳۸۰) ترجمه مراد فرهادپور، نشر هرمس. سپیده‌دمان (۱۳۸۰) ترجمه علی عبداللہی، انتشارات جامی. خواهرم و من (۱۳۸۵) لطیف صدقیانی، انتشارات جامی. زن یونانی (۱۳۸۷) ترجمه عبدالحسن پیروز، انتشارات رخ مهتاب. درباره موسیقی و کلمات (۱۳۸۷) ترجمه عبدالحسن پیروز، انتشارات رخ مهتاب. درباره حقیقت و ناحقیقت: نوشته‌های منتخب فریدریش نیچه (۱۳۹۷) از گزینش و ترجمه به زبان انگلیسی تیلور کارمن و با ترجمه نیلوفر آقابراهیمی انتشارات تمدن علمی. واگویه‌های مرد تنها (۱۳۹۸) برگردان محمدصادق رئیسی، انتشارات روزگارنو. آواره و سایه‌اش (۱۳۹۹) زهرا آلوشی، انتشارات نیک‌فرجام. ستیزه هومر (۱۳۸۸) ترجمه عبدالحسن پیروز، انتشارات رخ مهتاب. نامه‌های نیچه (۱۴۰۰) مترجم محمدرضا مدیرنجر، انتشارات نیک‌فرجام.

علاوه بر ترجمه آثار نیچه، کتاب‌هایی زیادی در همین دوره تاریخی در ایران پیرامون نیچه ترجمه و تألیف شده‌اند برخی از این آثار مهم عبارتند از: مولوی، نیچه و اقبال (۱۳۷۰) ترجمه و حواشی محمد بقائی (ماکان). نیچه (۱۳۷۳) ترجمه عزت‌الله فولادوند. نیچه و مسیحیت (۱۳۸۰) ترجمه عزت‌الله فولادوند. نیچه و مکتب پست‌مدرن (۱۳۸۰) ترجمه ابوتراب سهراب و فروزان نیکوکار. نیچه گریه گرد (۱۳۸۱) ترجمه مهشید میرمعزی. نیچه، فروید و مارکس (۱۳۸۱) ترجمه افشین جهان‌دیده و همکاران. نیچه در قرن بیستم: از نگاه هیدگر (۱۳۸۲) ترجمه عیسی سلیمانی. نیچه: درآمدی به فهم فلسفه‌ورزی او (۱۳۸۳) ترجمه سیاوش جمادی. نیچه، شرح افکار و آثار برگزیده (۱۳۸۳) ترجمه محمد بقایی (ماکان). نیچه و استعاره (۱۳۸۵) ترجمه لیلا کوچک‌منش. نیچه و بودیسم: مطالعه‌ای در نیست‌انگاری و قرابت‌های کنایه‌آمیز (۱۳۸۶) ترجمه بهروز صدیقین. مکتب فرانکفورت و نیچه (۱۳۸۷) ترجمه حامد فولادوند. آدمی با دیگران «با دو جستار از نیچه‌شناسان امروز» (۱۳۸۸) گردآوری و ترجمه علی عبداللہی. زیبایی‌شناسی و ذهنیت از کانت تا نیچه (۱۳۸۸) ترجمه فریبرز مجیدی. فردریک نیچه فیلسوف فرهنگ (۱۳۸۸) ترجمه علیرضا بهبهانی. نیچه (۱۳۸۸) ترجمه لیلی گلستان، علی‌اصغر حلبی. نقاب روشن‌گری: زرتشت نیچه (۱۳۸۹) ترجمه داریوش نوری. نبرد با اهریمن: تراژدی فردریش نیچه (۱۳۹۰) ترجمه خسرو رضایی. نیچه و فلسفه (۱۳۹۰) ترجمه عادل مشایخی. نیچه جنگ‌جوی آزادی (۱۳۹۰) ترجمه رویا منجم. نیچه (۱۳۹۰) ترجمه ناصر برک‌پور. زایش و مرگ تراژدی (۱۳۹۳) تألیف حمیدرضا محبوبی آرانی. نیچه (۱۳۹۴) ترجمه پرویز همایون‌پور. شوپنهاور و نیچه (۱۳۹۶) ترجمه شهناز مسمی‌پرست. میراث فرانسوی نیچه (۱۳۹۷) ترجمه سیدمحمد سیدجوادی، نیچه: گام نخست در فهم نیچه (۱۳۹۷) ترجمه نادیا بدری‌زاده. نیچه، عرفان و جهان ایرانی (۱۳۹۷) ترجمه حامد فولادوند. نیچه به زبان ساده (۱۳۹۸) مترجم فرشته امینی. درآمدی تصویری بر نیچه (۱۳۹۹) ترجمه فاطمه باقری باران. چگونه نیچه بخوانیم (۱۳۸۸) ترجمه لیلا کوچک‌منش. زندگی فریدریک نیچه (۱۴۰۰) تألیف سهند حمیدی. نیچه: زندگی، فلسفه و آثار (۱۴۰۰) ترجمه شاهین صولتی. زرتشت نیچه کیست؟ (۱۴۰۰) ترجمه محمدسعید حنایی‌کاشانی. پیاده‌روی با نیچه: در مسیر رسیدن به خویشتن (۱۴۰۱) ترجمه نیلوفر آهنگران. خواست نیستی: جستاری درباره تبارشناسی اخلاق نیچه (۱۴۰۲) ترجمه حمیدرضا محبوبی‌آرانی. روشن‌گری نیچه: مجموعه سه اثر فلسفی دوره میانی در باب آزاده‌جان (۱۴۰۲) مترجم علی رضابخش. فریدریش نیچه: زندگی نامه‌ای فلسفی (۱۴۰۲) ترجمه محمد دهقانی.

این آثار تنها بخش کوچکی از سوژه نیچه در جهان ایرانی بوده است. این درحالیست که پایان‌نامه‌ها و مقالات زیادی نیز در این دوره در خصوص نیچه در ایران به چاپ رسیده است. البته در ادامه نویسندگان و مترجمین توانمند دیگری نیز به نیچه و ترویج آثار و نوشته‌های نیچه در ایران پرداخته‌اند مانند، محمدعلی جمال‌زاده، محمدباقر هوشیار، مجید شریف، داریوش آشوری و سعید فیروزآبادی و... که از نظر سبک و لحن به متن اصلی نیچه نزدیک شده‌اند هر چند که تعدادی از مترجمین هم در ترجمه و بر ساخت برخی از مفاهیم اصلی نیچه در ایران از مفهوم اصلی او در زبان مبدأ فاصله گرفته‌اند.

جدول ۱. ترجمه مقایسه‌ای برخی واژگان در آثار نیچه در بین مترجمین ایرانی

ردیف	آلمانی	انگلیسی	ترجمه فارسی	
			مترجمین	واژه
۱			فروغی	خواست توانایی

اراده معطوف به قدرت	هوشیار، ضیمران، فولادوند، حکیمی، یارعلی، کردفیروز-جایی، قانونی، جامعی	Will-to-Power	Jenseits von Gut und Bose: vorspiel einer philosophie der zukunft	
خواست قدرت	آشوری، جامعی			
ارده قدرت	شریف			
آبر انسان	هوشیار، احدیان، رضوی، ضیمران، سهراب	Superman	Übermensch	۲
موجودات مافوق بشر	جمال زاده			
مرد برتر	فروغی			
انسان کامل	آشوری			
تبارشناسی	آشوری، اژدریان شاد، منتشلو و نریمانی، سرخوش و جهاننده	Genealogy	Genealogie	۳
کینه‌توزی	مقدم شاد، اژدریان شاد	Resentment	Ressentiment	۴
کین توزی	آشوری، نجفی و گنجی			
خشم‌رنج	مجیدی، عباس‌زاده و غلامی			
اخلاق بردگان و اخلاق سروران	آشوری، فیروزآبادی، اژدریان شاد	Herrenmoral and Sklavenmoral	Dienermoral und Herrenmoral	۵
اخلاق خواجهگان و بندگان	فروغی			
اخلاق فرماندهان و فرمانبران	رشیدیان			

۵- بحث و نتیجه‌گیری

با آمدن انقلاب مشروطه و تأسیس حکومت رضاشاه به تدریج گفتمان و تخیل مدرن در ایران شکل گرفت. در این فرایند برمبنای دیدگاه فوکو (۱۳۹۶) زبان و تفکر تحلیلی بتدریج جایگزین تفکر تمثیلی شده و بستر مناسبی برای ورود افکار نیچه به ایران شد. نکته مهم این‌که آثار مهم نیچه در اواخر دوران بلوغ فکری او از قبیل «فراسوی نیک و بد» (۱۳۳۵)، «چنین گفت زرتشت» (۱۳۴۹) و «دجال» (۱۳۵۲) زودتر ترجمه و وارد تفکر ایرانی شدند. هم‌چنین بین نیچه و جامعه علمی ایران رابطه متقابل و دوطرفه حاکم است. از یک‌سو نیچه به شرق و ایران علاقه‌مند بود و هم ایرانیان تمایل زیادی به نوشته‌های نیچه‌ای داشتند. هم جامعه ایرانی خصلت مقاومتی دارد و هم نیچه به‌شکل تاریخی تصویر و خصلت آنتاگونیستی، عصیانگر، چندبعدی، شاعر مسلک، آزاداندیش، مظلوم و ایرانی‌مآب در ایران پیدا کرده است. صدای نیچه در دوره‌های تاریخی با توجه به حوادث و رخداد‌های آن دوره به‌زعم آلتوسر (۱۴۰۰) احضار شده است. تاکنون سه چهره غالب از نیچه در ایران در دوره‌های تاریخی مختلف برساخت شده است. این سه گسست تاریخی در معنای فوکویی (۱۳۹۶) عبارتند از: نیچه عارف، نیچه غرب‌ستیز و نیچه آنتاگونیست. با ورود اندیشه‌های نیچه به ایران توسط اقبال لاهوری و محمدعلی فروغی بیش از یک‌صدویست سال می‌گذرد. مرحله اول ورود آثار نیچه به ایران که تا اواخر دهه سی به درازا کشید. در این دوره، هوشیار همانند اقبال و فروغی تلاش کرده‌اند از نیچه روایت مثبت ارائه دهند. در همین دهه؛ یعنی در سال ۱۳۳۵ نخستین اثر نیچه کتاب «اراده معطوف به قدرت» توسط محمدباقر هوشیار به فارسی ترجمه شد. نویسنده در طی یک مقدمه طولانی بخش‌هایی از کتاب را به فارسی برگردانده است. در این دوره نیچه با استعاره‌ها و مفاهیم مختلفی از قبیل مؤمن، بت‌شکن و... برساخت شده است. این نام‌ها می‌تواند حقیقت پنهانی را در آن دوره

تاریخی آشکار کند و چهره عرفانی از نیچه را وارد جهان ایرانی کند. مرحله دوم از اوایل دهه چهل تا اواخر دهه پنجاه را می‌توان نام برد. در این دوره نیچه، دارای روح اشراقی و طرفدار دیونیزوس مورد خطاب قرار گرفته است و با توجه به غالب بودن روح انقلابی‌گری و رویکرد چپ در آن دوره روشن‌فکران ایرانی از آثار نیچه بیشتر دست‌مايه‌ای برای حمله به غرب و تجدیدگریزی استفاده می‌کنند و از آن بهره‌برداری ایدئولوژیک نمودند. از دهه هفتاد به بعد با توسعه دانشگاه‌ها در ایران آثار بیشتری از نیچه در ایران ترجمه شد. در دوره پساانقلابی، در عرصه داخلی و جهانی رخدادهای بزرگی از قبیل سقوط اتحاد جماهیر شوروی سابق، به بن‌بست رسیدن ایدئولوژی‌ها، خاتمه جنگ ایران و عراق، دوران سازندگی و اصلاحات در ایران آغاز شد و ورود همزمان نظریه‌های پست‌مدرن، هرمنوتیک، پدیدارشناسی، روایت‌شناسی، فرمالیسم، ساختارگرایی، نشانه‌شناسی و پسا ساختارگرایی بود. در این مرحله، مترجمین زیادی سعی کرده‌اند که در ترجمه اقدام به اصلاح برخی مفاهیم نیچه‌ای در ایران بپردازند و در برگردان مفاهیم از مراحل اول و دوم فاصله بگیرند. در این دوره آثار نیچه محملی برای مقاومت و به شکل تبارشناسانه دعوت به آنتاگونیست در برابر قدرت است. بنابراین، طرفداری از نیچه نماد و استعاره‌ای از روشن‌فکری، آزاداندیشی، ملی‌گرایی و مخالف‌خوانی است.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر تلاش شد تا اصول اخلاقی پژوهش رعایت گردد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

مشارکت نویسندگان

این مقاله توسط علی یعقوبی چوبری، دانشیار علوم اجتماعی دانشگاه گیلان و محمد مبینی شورشانی، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی دانشگاه گیلان نوشته شده است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- آشوری، داریوش (۱۳۹۲). درباره نیچه (مقدمه‌ای بر کتاب فراسوی نیک و بد نیچه). تهران، انتشارات خوارزمی.
- آشوری، داریوش (۱۳۸۷). حاشیه‌های ترجمه در کتاب چنین گفت زرتشت؛ کتابی برای همه کس و هیچ کس. ترجمه داریوش آشوری، تهران، انتشارات آگاه، چاپ بیست و هشتم.
- آلتوسر، لویی (۱۴۰۰). درباره بازتولید. ترجمه هومن حسین‌زاده، تهران: انتشارات دمان.
- احدیان، لیلی (۱۳۹۱). *ابرناسان نیچه، پایان‌نامه*. دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) - قزوین - پژوهشکده ادبیات، استاد راهنما محمد حسن حیدری علی فتح طاهری، سال انتشار ۱۳۹۱.
- احمدی، بابک (۱۳۷۸). *ساختار و تأویل متن*. تهران: نشر مرکز.
- احمدوند، شجاع و سلگی، محسن (۱۳۹۳). مبانی اندیشه فردریش نیچه و اقبال لاهوری با تأکید بر انسان‌شناسی و فلسفه سیاسی. *فصل‌نامه پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۲(۸)، ۱۶۸-۱۴۱.
- اژدریان‌شاد، زلیخا (۱۳۹۶). تحلیلی بر روش تبارشناسی در اندیشه نیچه. *دوفصل‌نامه فلسفی شناخت، پژوهش‌نامه علوم انسانی*، ۱۰(۷۷)، ۷-۱۸.
- استراترن، پل (۱۳۹۹). *آشنایی با نیچه*. ترجمه مهرداد جامعی ندوشن، تهران: نشر مرکز.
- استرن، جوزف (۱۳۷۸). نیچه. مترجم: عزت‌الله فولادوند، تهران، طرح نو.
- انسل پیرسون، کیت (۱۴۰۰). *چگونه نیچه بخوانیم*. ترجمه لیلا کوچک‌منش، تهران، نشر نی.
- بامدادصوفی، جهانیار (۱۳۹۷). تبارشناسی روش‌های تحقیق در علوم انسانی. *فصل‌نامه علمی-پژوهشی مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)*، ۲۷(۹۷)، ۱۰۱-۷۵.

- بیلسکی، آندریوس (۱۳۹۵). قدرت، تاریخ و تبارشناسی: فردریش نیچه و میشل فوکو. ترجمه پرستو منتشلو و عارف نیرمانی، فصلنامه علمی-تخصصی تاریخ‌نامه خوارزمی، ۴(۱)، ۸۴-۷۳.
- پیرسون، کیت آنسل (۱۳۷۵). هیچ‌انگاری تمام‌عیار. ترجمه محسن حکیمی. تهران، انتشارات خجسته، چاپ اول.
- دلوز، ژیل و گتاری، فلیکس (۱۳۹۶). فلسفه چیست؟. ترجمه محمدرضا آخوندزاده، تهران، نشر نی.
- شمس، الهام؛ کریمی، بیان؛ محمدزاده، مهدی (۱۴۰۱). واکاوای مفهوم فوکویی هیولا در تابلو ندیمه‌ها اثر ولاسکز. جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۴(۱)، ۳۴-۲۱.
- جوکاری، مهناز و حسام‌پور، سعید (۱۴۰۱). بر ساخت بدن و هویت‌یابی دختران در رمان نوجوان ایرانی (بررسی موردی آثار عباس جهانگیریان). فصلنامه علمی جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۴(۳)، ۶۶-۴۷.
- حنایی کاشانی، سعید (۱۳۹۶). سخنرانی با عنوان «فهم و دریافت نیچه در ایران». تهران.
- جهان‌دیده، سینا (۱۳۹۷). ترجمه آثار فروید و چرخش‌های گفتمان فرویدی در ایران. فصلنامه مترجم، ۲۷(۶۵).
- رایبسن، دیو (۱۳۸۰). نیچه و مکتب پست‌مدرن. ترجمه: ابوتراب سهراب، فروزان نیکوکار، تهران، نشر و پژوهش فرزانه روز، اول.
- رشیدیان، عبدالکریم (۱۳۹۳). فرهنگ پست‌مدرن. تهران: نشر نی.
- رضوی، مسعود (۱۳۸۳). طلوع ایران‌سان. شرکت انتشارات نقش جهان مهر.
- سهرابی، رضا و فتح‌زاده، حسن (۱۳۹۵). خاستگاه ارزش‌ها از نگاه نیچه. مجله علمی - پژوهشی متافیزیک، ۸(۲۲)، ۷۸-۶.
- شله، ماکس (۱۳۹۲). کین‌توزی. ترجمه صالح نجفی و جواد گنجی، چاپ دوم، تهران: ثالث.
- ضیمران، محمد. (۱۳۸۲). نیچه پس از هیدگر، دریدا و دلوز. تهران، انتشارات هرمس، اول.
- صمیم، رضا (۱۳۹۵). زایش دوباره حماسه از فلسفه نیچه. مجله پژوهش‌های فلسفی، ۱۰(۱۹)، ۳۰۱-۲۷۳.
- عباس‌زاده، محمد و همکاران (۱۳۹۷). بررسی ابعاد صرفی فرایندهای معادل‌گزینی مفاهیم علم جامعه‌شناسی در زبان فارسی. فصلنامه معنا و نشانه، ۱(۱)، ۱۰۴-۱۲۶.
- فروغی، محمدعلی (۱۳۱۷). سیر حکمت در اروپا. تهران، انتشارات زوار.
- فوکو، میشل (۱۳۹۴). نیچه، تبارشناسی، تاریخ، از مدرنیسم تا پست‌مدرنیسم. ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، تهران، نی.
- فوکو، میشل (۱۳۹۶). الفاظ و اشیا باستان‌شناسی علوم انسانی. ترجمه فاطمه ولیانی، ج ۱، تهران: ماهی.
- فونتانا جیوستی، گوردانا (۱۹۸۴). فوکو برای معماران. ترجمه احسان حنیف، تهران، فکر نو.
- فولادوند، حامد (۱۳۹۷). نیچه، عرفان و جهان ایرانی. تهران: انتشارات شما.
- فولادوند، حامد (۱۳۸۴). جاذبه نیچه در ایران امروز. بازتاب اندیشه، ۶۲، ۵۵-۴۸.
- فولادی، علیرضا (۱۳۹۷). ریشه‌شناسی تبارشناختی و کاربرد آن در زبان فارسی. دوفصل‌نامه علمی - پژوهشی مطالعات زبانی و بلاغی، ۹(۱۷)، ۱۶۶-۱۸۸.
- کردفیروزجایی، یارعلی (۱۳۸۶). چنین گفت نیچه؛ معرفی و نقد فیلسوفان مغرب زمین. تهران: انتشارات کانون اندیشه جوان، اول.
- لاهوری، محمد اقبال (۱۳۴۳). کلیات اقبال لاهوری. به اهتمام احمد سرور، کتابخانه سنایی.
- لجت، ان (۱۳۷۷). پنجاه متفکر بزرگ معاصر از ساختارگرایی تا پست‌مدرنیته. ترجمه محسن حکیمی، تهران: خجسته.
- مانهایم، کارل (۱۳۵۵). ایدئولوژی و اتوپیا. ترجمه فریبرز مجیدی، تهران: نشر دانشگاه تهران.
- مقدم‌شاد، محمود (۱۳۹۳). کین‌توزی به مثابه محرکه عملیات انتحاری: تاملی در آرای ماکس شله. دانشگاه تهران.
- نیچه، فردریش (۱۳۵۲). چنین گفت زرتشت. ترجمه داریوش آشوری، تهران: نشر آگه.
- نیچه، فردریش (۱۳۷۷). تبارشناسی اخلاق. ترجمه داریوش آشوری، تهران: آگه، چاپ دوم.
- نیچه، فردریش (۱۳۸۸). تبارشناسی اخلاق. ترجمه داریوش آشوری، تهران: آگه.
- نیچه، فردریش (۱۳۹۰). فراسوی نیک و بد. ترجمه داریوش آشوری، تهران: خوارزمی.
- نیچه، فردریش (۱۳۸۲). چنین گفت زرتشت؛ کتابی برای همه کس و هیچ‌کس. مترجم: داریوش آشوری، تهران، انتشارات آگه.
- نیچه، فردریش (۱۳۸۳). در باب حقیقت و دروغ به مفهومی غیراخلاقی. ترجمه مراد فرهادپور، فصلنامه ارغنون، ۳، ۱۲۱-۱۳۶.
- هایدگر، مارتین (۱۳۸۸). نیچه. ترجمه ایرج قانونی، تهران: آگه.
- هوشنگی، مجید (۱۳۹۴). آبخورهای متنی و فرامتنی نیچه در فرهنگ ایرانی. هشمین همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی، قابل دسترسی در <http://www.anjomanfarsi.ir/pdf/pa8/1148.pdf>
- هوشیار، محمدباقر (۱۳۸۲). مقدمه بر: کتاب فریدریش نیچه: اراده معطوف به قدرت. تهران: فروزان.
- میمنی شورشانی، محمد؛ یعقوبی چوبری، علی (۱۴۰۴). تبارشناسی بر ساخت تاریخی نیچه‌ی ایرانی. جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۷(۴)، ۳۸-۵۲.

یعقوبی چوبری، علی و محمدزاده، حمیده (۱۴۰۱). بررسی و نقد کتاب کین تیزی. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۲(۱)، ۴۴۹-۴۷۲.

References

- Burr, V. (2003). *Social Constructionism*. Taylor & Francis: Routledge.
- Foucault, M. (1971). *The Order of Things*. New York, Published by Pantheon Books
- Foucault, M. (2002). *Archeology of Knowledge*. Trans by. Alan Sheridan, Routledge.
- Foucault, M. (2000). *Truth and Juridical Forms*. Volume 3, edited by J. Faubion, New York, New Press.
- Fontana-Giusti, G. (2013). *Foucault for Architects*. London and New York, Routledge.
- Russell, B. (1945). *A History of Western Philosophy*. New York: Simon and Schuster. pp.766 - 770.
- Sleinis, E. (1994). *Nietzsche's Revaluation of Values. A Study in Strategies*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Schrift, A. D. (1995). *Nietzsches French Lagacy: A Geealogy of Postmodern*. New York: Routledge.
- Williams, J. (2005). *Understanding Poststructuralism*. Gutenberg Press.